

Een Sint-Hubertussleutel uit Schulen

Naar aanleiding van de vondst van een Franse en een Vlaamse versie van de zogenaamde *Instructie* voor het gebruik van de Sint-Hubertussleutel in het kerkarchief van Engsbbergen en in de nalatenschap van wijlen pastoor Deben van Beek bij Bree, verschenen in 2002 in dit tijdschrift twee bijdragen waarin het gebruik van de zogenaamde Sint-Hubertussleutel als middel tegen hondsdelheid in de negentiende eeuw aan de orde werd gesteld¹.

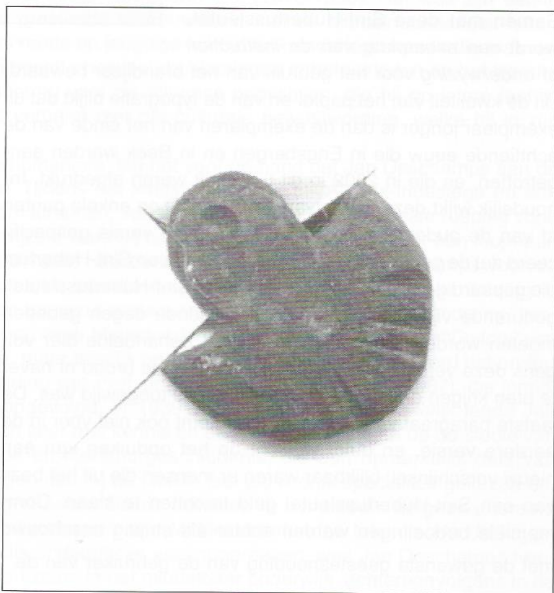
De Sint-Hubertussleutel is een brandijzer, in de regel in de vorm van een jachthoorn, dat gewijd is en waarmee vervolgens in de abdij van Saint-Hubert de wonderbare stola van Sint-Hubertus is aangeraakt, en dat vervolgens gebruikt kan worden om dieren die door een vos of een razende hond gebeten zijn te brandmerken. Dit brandmerken, samen met een aantal devotionele praktijken ter ere van Sint-Hubertus, die in de *Instructie* beschreven werden, moet het behandelde dier voor besmetting en voor ziekte behoeden.

In het artikel dat verscheen in het maartnummer van 2002 van dit tijdschrift werd aangetoond dat de Sint-Hubertussleutel, hoewel dit in strijd was met de inhoud van de *Instructie* voor zijn gebruik, ook wel eens diende om mensen te brandmerken en hen zo voor dolheid ten gevolge van een hondenbeet te behoeden. Met name in Zolder werden in de periode 1803-1836 minstens 18 personen, nadat zij door een razende hond gebeten waren, met de Sint-Hubertussleutel *uitgebrand* of gebrandmerkt op de plek waar zij gebeten waren.

Traditioneel wordt het gebruik van de Sint-Hubertussleutel gesitueerd in de context van een bedevaartsplaats die aan de heilige toegewijd is. Meestal was dat een parochiekerk, waaraan ook een broederschap ter ere van de heilige Hubertus verbonden was². In het artikel dat verscheen in het septembernummer van 2002, werd echter aangetoond dat het ook voorkwam dat particulieren een Sint-Hubertussleutel bezaten, en dat zij die gebruikten. Met name werd vastgesteld dat Hendrik Verheggen uit Overpelt, die in 1807 zelf in de abdij van Saint-Hubert tegen de razernij behandeld was, alleszins een *Instructie* en zeer waarschijnlijk een brandijzer van dit type bezat.

Recentelijk werd onze aandacht gevestigd op een Sint-Hubertussleutel in particulier bezit, die volgens de overlevering omstreeks het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw door Hubert van Willigen (1857-1918) gebruikt werd om zijn jachthonden preventief tegen hondsdelheid te behandelen. Het brandijzer in kwestie maakt nu deel uit van de verzameling van wijlen André de Moffarts uit Lummen, samen met talrijke andere voorwerpen en documenten die getuigen van de jachtlust van zijn grootvader³.

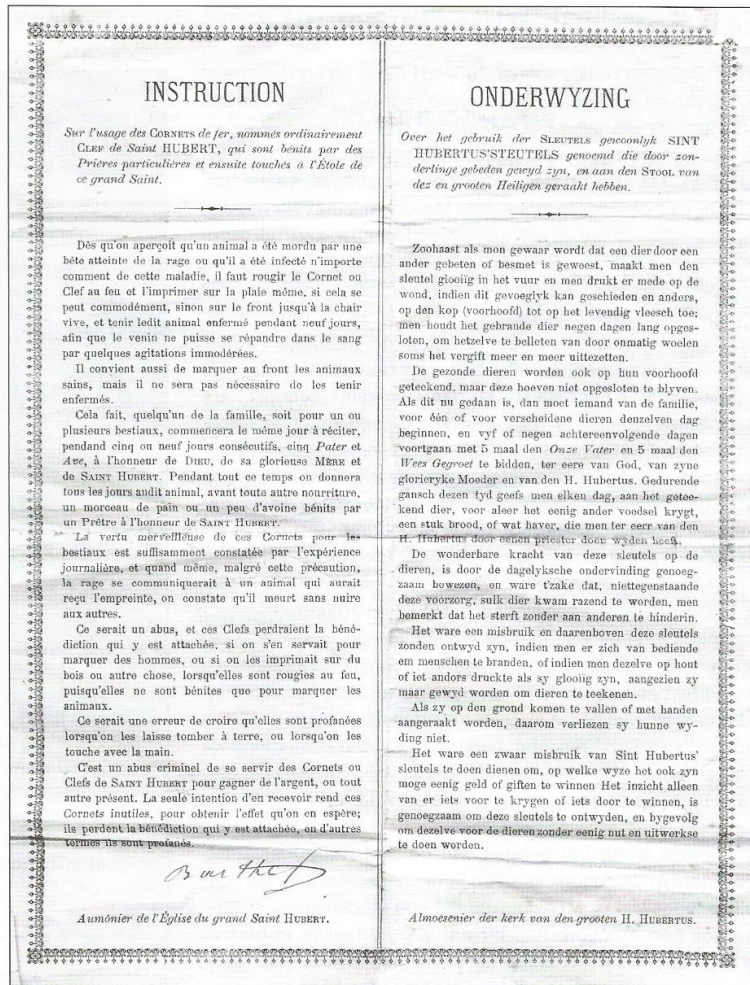
Hubert van Willigen was sinds het overlijden van zijn vader, senator Eugène van Willigen, in 1855, eigenaar van het kasteel en het domein van Gasterbos in Schulen – waar hij omstreeks 1890 de huidige kasteelgebouwen liet optrekken –, burgemeester van dezelfde gemeente van 1890 tot aan zijn overlijden in 1918⁴, en evenals zijn vader een gepassioneerd jager. In 1904 erfde hij bovendien het kasteel het Hamel in Lummen, dat omstreeks 1899 door zijn broer Henri van Willigen verbouwd was.

Er is geen aanwijzing bekend dat de eigenaar van dit brandijzer ooit, zoals Hendrik Verheggen, zelf tegen de razernij of hondsdelheid behandeld zou geweest zijn. Ook met de activiteit van een plaatselijk kerkelijk Sint-Hubertusbroederschap had het gebruik van dit brandijzer niets te maken. Wel was Hubert van Willigen, als fervent jager, vertrouwd met alle aspecten van de verering van Sint-Hubertus. Belangrijk en nieuw is dat wij hier te doen hebben met een Sint-Hubertussleutel die, eens gewijd, buiten elke kerkelijke context gebruikt werd.

Deze sleutel bestaat uit een ijzeren brandmerk dat een sterk gestileerde jachthoorn voorstelt. Het brandmerk is 14 mm breed, 15 mm hoog en 1 mm. dik. Het is bevestigd op een ijzeren, bijtelvormige schacht die 66 mm. lang is. Deze schacht is circa 20 mm. diep in een gedraaid houten handvat gedreven. Het handvat is 148 mm. lang en aan de achterzijde sober versierd met drie siergleuven. Aan de voorzijde is het handvat voorzien van een 32 mm. lange bronzen huls, die moest voorkomen dat het handvat zou splijten als de schacht van het brandmerk er in gedreven werd. Met een blaadje papier, dat nog zichtbaar is en dat tengevolge van het gebruik van de sleutel duidelijke brandsporen vertoont, werd de huls op het handvat vastgeklemd. De lengte van het hele werktuig bedraagt 197 mm.

Samen met deze Sint-Hubertussleutel, wordt een exemplaar van de *instruction* of *onderwyzing* voor het gebruik van het brandijzer bewaard. Uit de kwaliteit van het papier en van de typografie blijkt dat dit exemplaar jonger is dan de exemplaren van het einde van de achttiende eeuw die in Engsbergen en in Beek werden aangetroffen, en die in 2002 in dit tijdschrift waren afgedrukt. Inhoudelijk wijkt deze versie van de *Instructie* op enkele punten af van de oudere versie. Zo wordt in deze versie gespecificeerd dat de gebeden ter ere van God, Maria en Sint-Hubertus, die gepaard gaan met het gebruik van de Sint-Hubertussleutel, gedurende vijf of negen achtereenvolgende dagen gebeden moeten worden. Bovendien moest het behandelde dier volgens deze versie gedurende dezelfde periode brood of haver te eten krijgen die aan de heilige Hubertus toegewijd was. De laatste paragraaf van deze *Instructie* komt ook niet voor in de eerdere versie, en duidt wellicht op het opduiken van een nieuw verschijnsel: blijkbaar waren er mensen die uit het bezit van een Sint-Hubertussleutel geld trachtten te slaan. Commerciële bedoelingen werden echter als strijdig beschouwd met de gewenste geesteshouding van de gebruiker van de

Sint-Hubertussleutel, en de *Instructie* waarschuwd daarom: *Het ware een zwaar misbruik van Sint Hubertus' sleutels te doen dienen om, op welke wyze het ook zyn moge eenig geld of giften te winnen. Het inzicht alleen van er iets voor te krygen of iets door te winnen, is genoegzaam om deze sleutels te ontwyden, en bygevolg om dezelve voor de dieren zonder eenig nut en uitwerkse (sic) te doen worden.* Deze gedrukte instructie werd met een pen ondertekend door een zekere Bartel, *almoesener der kerk van den grooten H. Hubertus*. Wij mogen er van uitgaan dat het brandijzer en de *Instructie* voor het gebruik ervan samen hoorden. Vermoedelijk werd de *Instructie* in Saint-Hubert aan de belanghebbende afgeleverd op het ogenblik dat hij daar zijn brandijzer liet wijden. Of het brandijzer ook in Saint-Hubert gemaakt of gekocht werd, is minder zeker. De gebrekkige voorstelling van de jachthoorn lijkt er eerder op te wijzen dat wij hier te doen hebben met een maaksel van een smid die niet vertrouwd was met het maken van dit soort afbeeldingen.

Rombout Nijssen

¹ R. Nijssen, *Een probaat middel tegen razernij en hondsdelheid: het gebruik van de Sint-Hubertussleutel in Zolder, 1803-1836*, in *Heemkunde Limburg*, 2002, 1, p. 3-5; en *Een Vlaamse versie van de Instructie voor het gebruik van de Sint-Hubertussleutel*, in *Heemkunde Limburg*, 2002, 3, p. 24-25.

² Onder meer in J. Molemans, *Sint-Huibrecht in Lille. Een naamkundig, historisch en volkskundig onderzoek*, in *Naamkunde*, 1976, 8, p. 105-125.

³ A. de Moffarts, R. Nijssen, *Kasteel het Hamel in Lummen*, Lummen, 2003, 34 p.

⁴ J. Aerts, *Historisch overzicht van de gemeente Schulen, Herk-de-Stad*, 1978, 184 p.